

Το μαχητικό πνεύμα της Αρεντ ήταν εντέλει ποιητικό

ΧΑΝΝΑ ΑΡΕΝΤ

Ευτοχισμένος όποιος δεν έχει πατρίδα

μτφρ.: Ιωάννα Αβραμίδου

πρόλογος - επίμετρο: Karin Biro

εκδ. Πανοπτικόν, σελ. 86

Δεν βρίσκεται, άραγε, η φιλοσοφία εγγύτερα στην ποίηση, ιδιαίτερα τη σύγχρονη, από ό,τι βρίσκεται, π.χ., το μυθιστόρημα; Σε κάθε περίπτωση, η μεταξύ τους ανταλλαγή είναι, τουλάχιστον από τον 20ό αιώνα και δώθε, ζωηρή. Οι λόγοι μάλλον με το «στένεμα» (επί το ουσιωδέστερον και αναγκαιότερον) της σύγχρονης ποιητικής στόχευσης σχετίζονται. Δεν είναι, λοιπόν, παράξενο που μια μαχητική θεωρητικός, η Γερμανοεβραία Χάννα Αρεντ (1906-1975), δοκίμασε τις δυνάμεις της στη λύρα. Στη λύρα, μάλιστα, κατά κυριολεξία· ανάμεσα στους στίχους των 71 ποιημάτων της, που μόνο σχετικά πρόσφατα (2015) είδαν το φως της δημοσιότητας στα γερμανικά, ενώ 35 από αυτά μπορούμε πλέον να τα διαβάσουμε ελληνικά στην υπό συζήτηση έκδοση, νιώθουμε το στήθος της να φουσκώνει από γνήσια λυρική συγκίνηση. Η γερμανική έκδοση είχε παρουσιαστεί μεταξύ άλλων και με το κατατοπιστικό κείμενο του Ιακώβ Σιμπή στο Athens Review of Books (τ. 99, 2018). Τώρα, η ανοιγμένη όρεξη του ελληνικού αναγνωστικού κοινού παίρνει μια καλή μερίδα με τη μετάφραση της Ιωάννας Αβραμίδου που αποδίδει, σε γενικές γραμμές, το νόημα και τον ποιητικό τόνο. Το ελληνικό βιβλίο, όπως μας εξήγησε ο εκδότης Κώστας Δεσποινιάδης, «πατά» στη γαλλική έκδοση, από όπου ο πρόλογος και το επίμετρο της Κάριν Μπιρό αλλά και ο τίτλος. Η Μπιρό, γραμματολόγος των ρομανικών και γερμανικών γλωσσών, έδωσε άλλωστε το έναυσμα και για τη γερμανική, πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων που αποτελούν, κατά κάποιον τρόπο, δική της ανακάλυψη.

Στη γερμανική έκδοση τα ποιήματα χωρίζονται σε προπολεμική και μεταπολεμική περίοδο. Το σύστημα αυτό δεν ακολουθείται στην ελληνική έκδοση, χωρίς να γίνεται σαφές ποια λογική υιοθετεί η σειρά της εκεί δημοσίευσης. Το ίδιο το σώμα των – αχρονολόγητων– ποιημάτων διαφοροποιείται κατά περίπτωση σημαντικά από τη γερμανική έκδοση, όπως π.χ. στο εμβληματικό άτιτλο ποίημα που αρχίζει με το «Καμία γνώση...» (σ. 17), όπου μεταφράζεται η πληρέστερη (αλλά πιθανόν όχι τελική) εκδοχή του χειρογράφου και όχι του (μεταγενέστερου) δακτυλογραφημένου. Τη σχετική πληροφορία μας παρέχει ο υπομνηματισμός της γερμανικής έκδοσης, θα ήταν όμως χρήσιμο μια επόμενη έκδοση του ελληνικού βιβλίου να φροντίσει για τη διευκρίνιση των πηγών και των συγκεκριμένων επιλογών.

Το επίμετρο της Μπιρό επικεντρώνεται στο βιογραφικό υπόβαθρο των ποιημάτων: πόσος από τον διάσημο έρωτα, νεανικό-προπολεμικό και αναζωπυρωμένο-μεταπολεμικό ανάμεσα στην Αρεντ και τον Χάιντεγκερ πέρασε στα ποιήματα; Μολονότι πολλαπλώς κατανοητό να δίνεται έμφαση στην ιστορία και τη βιογραφία, αδικείται κάπως η ποίηση καθεαυτή. Ομως, τα ποιήματα της Αρεντ, έμμετρα ή ελεύθερα, παραδοσιακά ή μοντέρνα, προσφέρουν καθαρή απόλαυση. Ποιητικά είναι τα επιτάφια επιγράμματά της στον Μπένγιαμιν και τον Μπροχ (περιλαμβάνονται

στην ελληνική έκδοση). Είναι δε απαραγνώριστος ο εξπρεσιονιστικός τους τόνος: η συγκεκριμένη εποχή της γερμανικής ποίησης σφραγίζει την ποιήτρια-Αρεντ περισσότερο από οποιαδήποτε σχολή σκέψης και από οποιονδήποτε στοχασμό. Σε αυτά τα συμφραζόμενα η Αρεντ «συγκατοικεί» με τον Τρακλ, τον Μπρεχτ, τη Λάσκερ-Σύλερ κομίζοντας όμως στη γερμανόφωνη ποίηση μια οξύτατη υπαρξιακή αγωνία για τον ρόλο του λόγου, γεινιάζοντας κατά τούτο με τον μεταμοντέρνο Τσέλαν. Και μολονότι δε συσχετίζονται άμεσα οι στίχοι της με το Ολοκαύτωμα, απαντά έμπρακτα στον Αντόρνο, όχι μόνο γράφοντας ποίηση μετά το Αουσβιτς (όμως μη δημοσιεύοντάς την...) αλλά και ρητά διεκδικώντας το μερίδιο της ποίησης στη ζωή και τον λόγο: η λέξη του ποιήματος «δεν είναι άσυλο, είναι διαμονή» κι ας είναι «στίγμα, όχι ουλή» το «τραύμα της ευτυχίας».

Μαρία Τοπάλη, Καθημερινή, 16-2-2020